

Iwona Kumor

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Rachunkowości
iwona.kumor@ue.katowice.pl

Lucyna Poniatowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
Wydział Finansów i Ubezpieczeń
Katedra Rachunkowości
lucyna.poniatowska@ue.katowice.pl

WYCENA NALEŻNOŚCI A KSZTAŁTOWANIE WYNIKU FINANSOWEGO NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH SPÓŁEK Z BRANŻY PRZEMYSŁOWEJ OBJĘTYCH WIG30

Streszczenie: Artykuł poświęcony jest problematyce wyceny należności rozpatrywanej w kontekście jej wykorzystania w procesie kształtowania wyniku finansowego. Celem artykułu jest przedstawienie możliwości wykorzystania wyceny należności jako instrumentu kształtującego wynik finansowy jednostki. Określone w ustawie o rachunkowości i MSSF zasady wyceny należności stwarzają jednostkom możliwości kształtowania wyniku finansowego. Dotyczy to głównie wyceny bilansowej należności i tworzenia odpisów aktualizujących. Metodą badawczą zastosowaną w niniejszym opracowaniu jest analiza krytyczna literatury przedmiotu i regulacji rachunkowości oraz metodę analizy przypadków.

Słowa kluczowe: należności, wycena, wynik finansowy.

Wprowadzenie

Należności są kategorią, która podlega pomiarowi w systemie rachunkowości. Różnorodność rozwiązań w zakresie pomiaru należności uzależniona jest od przyjętych uregulowań w tym zakresie. Ocena należności z punktu widzenia ewentualnej utraty wartości jest przejawem ostrożności, ale sposób i metody jej szacowania wynikają z przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości. Artykuł poświęcony jest problematyce wyceny należności i ich wykorzystania jako instrumentu kształtowania wyniku finansowego przez spółki z branży przemysłowej objętych WIG30.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie badawcze, czy proponowane w teorii i regulacjach rachunkowości metody i zasady wyceny należności wpływają na kształtowanie wyniku finansowego. Celem dodatkowym opracowania jest przedstawienie zakresu ujawnianych informacji o polityce rachunkowości w zakresie wyceny należności.

Do zrealizowania tak określonego celu artykułu została przeprowadzona:

- 1) analiza porównawcza metod i zasad wyceny należności według uregulowań krajowych i międzynarodowych,
- 2) analiza polityki rachunkowości wybranych spółek branży przemysłowej objętej WIG30,
- 3) ocena oparta na literaturze i przeprowadzonej analizie badanych spółek wpływu metod i zasad wyceny należności na kształtowanie wyniku finansowego.

1. Należności i zasady ich wyceny w regulacjach prawnych rachunkowości

Należności często stanowią istotny składnik aktywów obrotowych jednostki. Są one efektem stosowania w rachunkowości zasady memoriałowej, a wynikają z powiązań finansowych jednostki gospodarczej z różnymi kontrahentami. Należności są zróżnicowaną kategorią i mogą powstawać w wyniku wielu różnych transakcji, np. sprzedaży z odroczonym terminem płatności, rozliczeń z pracownikami i różnymi instytucjami, umowy leasingu, umowy o budowę itp. Typowymi i najczęściej występującymi w jednostce należnościami są należności z tytułu dostaw i usług (należności handlowe).

Regulacje prawne rachunkowości nie definiują pojęcia należności, określają je jedynie jako rodzaj aktywów wiążący się z tytułem prawnym, nie mający postaci fizycznej [Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej]. Jako składnik aktywów mogą być ujęte w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym, jeśli spełniają warunki definicji aktywów, a więc jeżeli:

- są kontrolowane przez jednostkę,
- powstały w wyniku zdarzeń przeszłych,
- posiadają wartość, którą można wiarygodnie ustalić,
- istnieje prawdopodobieństwo, że spowodują w przyszłości wpływ do jednostki korzyści ekonomicznych [Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości; Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej].

Przepisy prawa bilansowego regulują kwestie wyceny należności, jednak w różnym zakresie i w odmienny sposób. Generalnie wycena należności uzależ-

niona jest od ich rodzaju, sposobu zaklasyfikowania, stosowanych regulacji prawnych rachunkowości (ustawa o rachunkowości czy MSSF) oraz przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości w tym obszarze.

Podstawowymi źródłami prawa określającymi sposób księgowego ujęcia należności, w tym sposób ich wyceny, jest ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF).

Ustawa o rachunkowości przy specyfikacji aktywów wyodrębnia kategorię należności. W ustawowym wzorze bilansu pozycja ta prezentowana jest w grupie aktywów trwałych jako należności długoterminowe lub aktywów obrotowych jako należności krótkoterminowe. W aktywach obrotowych należności krótkoterminowe prezentowane są według tytułów jako:

- należności z tytułu dostaw i usług,
- należności z tytułu podatków, dotacji, ceł, ubezpieczeń społecznych i zdrowotnych oraz innych świadczeń,
- inne należności,
- należności dochodzone na drodze sądowej.

Z zapisów ustawy wynika również że niektóre należności (finansowe) mogą być zaliczane do aktywów finansowych.

Wycena należności obejmuje wycenę w ciągu roku obrotowego (na dzień powstania i dzień regulacji należności) oraz wycenę bilansową.

Zgodnie z ustawą o rachunkowości należności wycenia się przy początkowym ich ujęciu według wartości nominalnej, tj. wartości ustalonej przy ich powstaniu wynikającą z odpowiednich dokumentów [Poniatowska, 2011, s. 208]. Wartość nominalną należności wyrażonych w walutach obcych na dzień ich powstania przelicza się na złote polskie według średniego kursu danej waluty, ustalonego przez NBP na dzień poprzedzający dzień powstania należności [ustawa o rachunkowości, 1994]. Na dzień zapłaty kursem, według którego przelicza się wartość należności, jest kurs kupna stosowany przez bank, z którego usług korzysta jednostka [ustawa o rachunkowości, 1994]. Powstałe na dzień wygaśnięcia należności w walutach obcych na skutek ich zapłaty różnice kursowe zalicza się do przychodów finansowych (różnice dodatnie) lub kosztów finansowych (różnice ujemne).

Na dzień bilansowy należności wycenia się w kwocie wymaganej zapłaty z zachowaniem ostrożności. Kwota wymaganej zapłaty jest to wartość nominalna należności, powiększona o należne odsetki, naliczone kary umowne, zasądzone koszty postępowania sądowego. Jest to wartość należności, której na dzień bilansowy jednostka oczekuje [Poniatowska, 2011, s. 212]. Przejawem ostrożności

w wycenie należności są dokonywane odpisy aktualizujące. W myśl art. 35b ustawy o rachunkowości wartość należności aktualizuje się z uwzględnieniem stopnia prawdopodobieństwa ich zapłaty poprzez dokonanie odpisu, w odniesieniu do:

- należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub stan upadłości – do wysokości należności nieobjętej gwarancją lub innym zabezpieczeniem należności, zgłoszonej likwidatorowi lub sędziemu komisarzowi w postępowaniu upadłościowym,
- należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jeżeli majątek dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego – w pełnej wysokości należności,
- należności kwestionowanych przez dłużników oraz z których zapłatą dłużnik zalega, według oceny sytuacji majątkowej i finansowej dłużnika spłata należności w umownej kwocie nie jest prawdopodobna – do wysokości niepokrytej gwarancją lub innym zabezpieczeniem,
- należności stanowiących równowartość kwot podwyższających należności, w stosunku do których uprzednio dokonano odpisów aktualizujących – w wysokości tych kwot, do czasu ich otrzymania lub odpisania,
- należności przeterminowanych lub nieprzeterminowanych o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców – w wysokości wiarygodnie oszacowanej kwoty odpisu, w tym także ogólnego, na nieściągalne należności [Ustawa o rachunkowości, 1994].

Odpisy aktualizujące wartość należności zalicza się odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych lub kosztów finansowych; powodują one zmniejszenie wartości bilansowej należności [ustawa o rachunkowości, 1994].

Zgodnie z ustawą o rachunkowości należności w walucie obcej wycenia się na dzień bilansowy po obowiązującym na ten dzień średnim kursie ogłoszonym dla danej waluty przez NBP.

W przypadku należności zaliczonych do aktywów finansowych, można je wycenić według skorygowanej ceny nabycia, a jeżeli jednostka przeznacza je do sprzedaży w okresie do 3 miesięcy, według wartości rynkowej lub inaczej określonej wartości godziwej [ustawa o rachunkowości, 1994].

MSSF nie zawierają odrębnego MSR poświęconego należnościom, jak również nie określają odrębnie szczegółowych zasad wyceny należności. Z regulacji MSR 1 „Prezentacja sprawozdań finansowych” wynika natomiast, że należności prezentowane są w sprawozdaniu z sytuacji finansowej jako odrębna grupa bilansowa i powinny być wykazywane jako należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności. W przypadku wyceny należności w walucie

obcej zastosowanie mają regulacje MSR 21 „Skutki zmian kursów wymiany walut obcych”. Zgodnie z tym standardem transakcje w walucie obcej, powstałe m.in. w związku ze sprzedażą towarów lub usług, początkowo ujmuje się w walucie funkcjonalnej¹ po przeliczeniu według natychmiastowego kursu wymiany waluty funkcjonalnej na walutę obcą obowiązującego na dzień zawarcia transakcji, na koniec okresu sprawozdawczego (na dzień bilansowy) należności przelicza się natomiast przy zastosowaniu kursu zamknięcia, tj. według natychmiastowego kursu wymiany na dzień bilansowy [MSR 21; Poniatowska, 2011, s. 212].

Regulacje ustawy o rachunkowości i MSSF zawierają podobne sposoby przeliczania należności w walucie obcej w związku z ich wyceną, jednak MSSF nie precyzują tak szczegółowo, jak to ma miejsce w ustawie, rodzaju kursu, który ma być zastosowany.

Z regulacji MSSF wynika, że należności mogą być także zaliczane do grupy aktywów finansowych, jeżeli spełniają definicję instrumentów finansowych. Przyjmują one wówczas postać m.in.:

- środków pieniężnych,
- instrumentu kapitałowego innej jednostki,
- umownego prawa do otrzymania środków pieniężnych lub innego składnika aktywów finansowych od innej jednostki,
- kontraktu, który będzie rozliczony lub może być rozliczony we własnych instrumentach kapitałowych jednostki [Wszelaki, 2013; MSR 32].

W MSSF regulacje dotyczące należności zaliczanych do aktywów finansowych zawarte są:

- MSR 32 „Instrumenty finansowe: prezentacja”,
- MSR 39 „Instrumenty finansowe: ujmowanie i wycena”,
- MSSF 7 „Instrumenty finansowe: ujmowanie informacji”.

Zasady i parametry wyceny należności zaliczanych do aktywów finansowych według MSSF zależą od właściwej ich klasyfikacji. Od sposobu zaklasyfikowania należności zależy również odnoszenie zmian jej wartości. MSR 39 przewiduje cztery kategorie, do których klasyfikuje się aktywa finansowe. Są to:

- aktywa finansowe wyceniane w wartości godziwej, ze zmianami wartości godziwej ujmowanymi w wyniku finansowym bieżącego okresu jako przychody lub koszty finansowe,
- pożyczki i należności,
- aktywa finansowe utrzymywane do terminu wymagalności oraz
- aktywa finansowe dostępne do sprzedaży.

¹ Waluta funkcjonalna to waluta podstawowego środowiska gospodarczego, w którym działa podmiot [MSR 21].

Należy także nadmienić, że z zapisów MSR 32 wynika, że regulacje standardu nie dotyczą kontraktów, które zostały zawarte i są utrzymywane w celu otrzymania lub wydania składników niefinansowych zgodnie z oczekiwanymi przez jednostkę potrzebami otrzymania dostawy, sprzedaży lub wykorzystania tych składników [MSR 32].

Zgodnie z MSSF aktywa finansowe, w tym należności, należy wprowadzić do ksiąg rachunkowych co do zasady w wartości godziwej poniesionych wydatków lub przekazanych w zamian innych składników majątkowych, z uwzględnieniem dla wszystkich, z wyjątkiem aktywów finansowych wycenianych w wartości godziwej, kosztów transakcyjnych [Hołda, 2013, s. 223].

Na dzień bilansowy należności zaliczane do aktywów finansowych wycenia się według wartości godziwej lub zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem odpisu z tytułu utraty wartości [MSR 39].

Zamortyzowany koszt składnika aktywów finansowych jest to kwota, w jakiej składnik aktywów finansowych wycenia się w momencie początkowego ujęcia, pomniejszona o spłaty kapitału, powiększona lub pomniejszona o ustaloną z zastosowaniem efektywnej stopy procentowej skumulowaną amortyzację wszelkich różnic pomiędzy wartością początkową a wartością w terminie wymagalności oraz pomniejszona o wszelkie odpisy z tytułu utraty wartości lub nieściągalności.

2. Możliwości wykorzystania wyceny należności jako narzędzia kształtującego wynik finansowy

Ustalany w rachunkowości wynik finansowy, definiowany ogólnie jako wyrażony w mierniku pieniężnym rezultat działalności jednostki gospodarczej, który został osiągnięty w pewnym okresie, jest podstawowym miernikiem służącym do oceny efektywności działalności jednostki gospodarczej i kluczową informacją dla wielu użytkowników sprawozdania finansowego wykorzystywaną w procesie podejmowania różnych decyzji ekonomicznych [Poniatowska, 2013, s. 113]. Stąd też sposób jego pomiaru jest istotnym zagadnieniem w rachunkowości. Wynik finansowy jest kategorią złożoną, wieloznaczną, wieloaspektową, cechującą się także znacznym subiektywizmem [Szychta, 2010, s. 117; Bareja, 2011, s. 38], dlatego może być poddawany procesom kształtowania. Proces kształtowania wyniku finansowego jest koncepcją, która zrodziła się wraz ze wzrostem znaczenia informacji o wyniku finansowym prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. Reakcją na wzrost znaczenia istotności informacji

płynącej ze sprawozdawczości było rozwinięcie praktyk menedżerskich, które dzięki zastosowaniu instrumentów polityki rachunkowości oraz działań operacyjnych skutkowały zmianami w pozycjach sprawozdań finansowych w zamierzonym kierunku [Piosik (red.), 2014, s. 11].

Wynik finansowy ustalany w rachunkowości może być kształtowany przez różne instrumenty. Jednym z nich są instrumenty materialnej polityki bilansowej, do których zalicza się wycenę aktywów i pasywów. Należności należą do tej grupy aktywów, która jest powiązana z wynikiem finansowym, dlatego ich wartość wpływa często bezpośrednio na wynik finansowy. Zasadnicze znaczenie mają tutaj należności z tytułu dostaw i usług, które określają wysokość przychodów ze sprzedaży, a więc wpływają na najważniejszy wynik jednostki, tj. wynik ze sprzedaży. Możliwości kształtowania wyniku finansowego poprzez wycenę należności związane są jednak przede wszystkim z wyceną bilansową należności i tworzeniem odpisów aktualizujących. Odpisy aktualizujące należności są jednym z najczęściej dokonywanych odpisów wartości aktywów. Konieczność ich tworzenia wynika zarówno z nadrzędnych zasad rachunkowości, głównie zasady ostrożności, jak i przepisów rachunkowości zawartych w ustawie o rachunkowości i MSSF. Ponieważ są one kategorią wynikową, uznaniową i szacunkową, mogą być skutecznie wykorzystywane do kształtowania wyniku finansowego, zarówno jako instrument zwiększający, jak i zmniejszający wynik. Dokonanie odpisu aktualizującego należności powoduje bowiem powstawanie kosztów i zmniejsza wynik finansowy, ich odwrócenie z kolei zwiększa przychody i wynik finansowy. Kształtowanie wyniku finansowego poprzez odpisy aktualizujące związane jest głównie z:

- decyzją o utworzeniu odpisu lub o zaniechaniu dokonania odpisu,
- zawyżaniem lub zaniżaniem ich wartości,
- wyborem metody szacowania odpisów.

Na wartość wyniku finansowego mają także wpływ naliczane przez jednostkę w związku z wyceną bilansową odsetki, powstałe różnice kursowe, a przy wycenie należności według wartości godziwej lub zamortyzowanego kosztu koszty transakcyjne i przyjęta stopa dyskontowa.

3. Charakterystyka wybranych spółek branży przemysłowej objętej WIG30 i ich polityki rachunkowości w zakresie wyceny należności

23 września 2013 r. GPW rozpoczęła publikację indeksu WIG30. Indeks ten obejmuje 30 największych, najbardziej płynnych spółek z Głównego Rynku GPW i jest rozszerzeniem indeksu WIG20. W skład indeksu WIG30 wchodzi nie więcej niż siedem spółek z jednej branży, a udział jednej spółki w kapitaliza-

cji całego indeksu jest ograniczony do 10%. Indeks ten tworzą spółki podzielone na trzy branże: finansową, usługową i przemysłową. Branża przemysłowa objęta indeksem WIG30 dotyczy przedsiębiorstw, takich jak: Synthos, Grupa Azoty, PGNiG, Grupa Lotos, Orlen, Grupa JSW, Kopalnia Bogdanka, KGHM Polska Miedź, Kernel, Boryszew [www 2].

Tabela 1 przedstawia rozwiązania przyjęte w polityce rachunkowości wybranych spółek branży przemysłowej objętej WIG30, w zakresie zasad wyceny należności z tytułu dostaw i pozostałych należności. Wszystkie badane podmioty sporządzają sprawozdanie finansowe zgodnie z MSSF/MSR i informacje dotyczące zasad wyceny ujawniają na podstawie założeń kontynuacji działalności, z zachowaniem zasady ciągłości.

Tabela 1. Polityka rachunkowości w zakresie wyceny należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałych należności w wybranych spółkach branży przemysłowej objętej WIG30

Grupa kapitałowa	Polityka rachunkowości w zakresie wyceny należności wybranych spółek branży przemysłowej objętej WIG30
1	2
ORLEN	Należności, w tym należności z tytułu dostaw i usług Grupa klasyfikuje do instrumentów finansowych, do kategorii „Pożyczki i należności”. Wycena na dzień powstania odbywa się w wartości godziwej powiększonej o koszty transakcji, a następnie według zamortyzowanego kosztu przy zastosowaniu efektywnej stopy procentowej z uwzględnieniem odpisów aktualizujących należności wątpliwe
LOTOS S.A.	Należności z tytułu dostaw i usług, należności inwestycyjne, należności z tytułu kaucji, należności z tytułu leasingu oraz pozostałe należności spółka klasyfikuje jako instrumenty finansowe i zalicza do kategorii „Pożyczki udzielone i należności własne”. Należności z tytułu dostaw i usług, których termin zapadalności wynosi zazwyczaj od 7 do 60 dni oraz pozostałe należności, są ujmowane i wykazywane według kwot pierwotnie zafakturowanych. Na dzień bilansowy spółka uwzględnia odpis na należności wątpliwe, który jest szacowany wtedy, gdy ściąganie pełnej kwoty należności przestało być prawdopodobne. Należności nieściągalne są odpisywane w ciężar kosztów w momencie stwierdzenia ich nieściągalności. Spółka dyskontuje wartość należności do wartości bieżącej prognozowanych przyszłych przepływów pieniężnych, przy zastosowaniu stopy dyskontowej brutto odzwierciedlającej aktualne oceny rynkowe wartości pieniądza w czasie, ale tylko w przypadku, gdy wpływ wartości pieniądza w czasie jest istotny. Skutki dyskonta ujmuje jako przychody finansowe
PGNiG S.A.	Należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności Grupa zalicza do instrumentów finansowych do kategorii „Pożyczki i należności”. Należności z tytułu dostaw i usług na dzień ich powstania są ujmowane według wartości nominalnej (jeśli efekt dyskonta jest nieistotny), a w okresach późniejszych – według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem metody efektywnej stopy procentowej. Wartość należności podlega aktualizacji z uwzględnieniem stopnia prawdopodobieństwa ich zapłaty, gdy istnieją obiektywne dowody, że nie będzie można odzyskać całości należnych kwot. Utratę wartości odzwierciedlają utworzone odpisy aktualizujące, stanowiące różnicę pomiędzy wartością księgową składnika aktywów a wartością bieżącą oszacowanych przyszłych zdyskontowanych przepływów pieniężnych z zastosowaniem pierwotnej efektywnej stopy procentowej. Grupa dyskontuje należności, jeśli efekt dyskontowania jest istotny lub okres płatności należności przekracza 12 miesięcy od końca okresu sprawozdawczego

cd. tabeli 1

1	2
	<p>Odpisy aktualizujące tworzone są jedną z dwóch metod, indywidualną lub statystyczną.</p> <p>Według metody indywidualnej Grupa tworzy odpisy aktualizujące, w przypadku gdy należność jest przeterminowana powyżej 90 dni lub ma charakter wątpliwy. Wtedy wartość odpisu obejmuje 100% wartości należności.</p> <p>Według metody statystycznej odpisy aktualizujące należności z tytułu dostaw paliwa gazowego tworzy się dla odbiorców rozliczanych w grupach taryfowych od 1 do 4. Podstawą tworzenia odpisów jest analiza danych historycznych o spłacie należności przeterminowanych w poszczególnych przedziałach wiekowania. Na bazie analizy ustalane są wskaźniki spłacalności, które są podstawą ustalenia odpisów aktualizujących należności w każdym przedziale wiekowania. Odpisy zalicza się odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych lub kosztów finansowych w zależności od rodzaju należności</p>

Źródło: Na podstawie Skonsolidowanych sprawozdań Grup Kapitałowych Orlen S.A., LOTOS S.A., PGNiG S.A. za rok 2012 i 2013 [www 1; www 3; www 4].

Informacje szczegółowe dotyczące kwalifikacji należności i ich wyceny mającej wpływ na wynik finansowy prezentuje tabela 2.

Tabela 2. Należności z tytułu dostaw i usług oraz pozostałe należności, odpisy aktualizujące wartość należności oraz inne koszty i przychody wynikające z zasad wyceny należności w badanych spółkach branży przemysłowej objętej WIG30 za lata 2012-2013 (dane w mln zł)

Wyróżnienie	ORLEN		LOTOS		PGNiG	
	2013	2012	2013	2012	2013	2012
Należności netto, w tym – dostawy i usługi (pożyczki i należności)	7 817	8 075	1 595	1 633	3 669	4 849
Odpisy aktualizujące wartość należności, w tym:	497	515	176	177,1	691	893
– stan na początek	515	543	177	195,6	895	784
– utworzenie	71	108	12	11,3	368	380
– rozwiązanie	(40)	(69)	(2)	(8,6)	(518)	(242)
– wykorzystanie	(40)	(59)	(11)	(20,2)	(54)	(29)
– różnice kursowe	(9)	(8)	–	(1,0)	–	–
Przychody finansowe z tytułu odsetek	116	153	6	9	58	43
Zyski/straty z tytułu różnic kursowych	(98)	(444)	1,1	(57,7)	–	–
Udział odpisów aktualizujących w sumie należności w [%]	6,35	6,38	11,03	10,85	18,83	18,42

Źródło: Na podstawie Skonsolidowanych sprawozdań Grup Kapitałowych Orlen, Lotos, PGNiG za rok 2012 i 2013 [www 1; www 3; www 4].

Analiza polityki rachunkowości wybranych spółek w zakresie wyceny należności pozwala stwierdzić, że zakres ujawnień we wszystkich spółkach jest podobny. Niewielka różnica dotyczy stopnia szczegółowości prezentowanych zasad i ich skutków.

We wszystkich spółkach informacje szczegółowe dotyczące dokonywania odpisów aktualizujących wartość należności zostały zaprezentowane w notach uzupełniających do sprawozdania. Badane podmioty, w ramach polityki rachunkowości, prezentują w postaci not informacje dotyczące tworzenia, rozwiązywania i wykorzystania odpisów aktualizujących należności, informacje dotyczące odsetek od należności i różnic kursowych. Spółki nie tworzą odpisów aktualizujących na należności przeterminowane objęte zabezpieczeniem w postaci hipoteki, zastawu, ubezpieczenia czy gwarancji bankowej. Na moment powstania Grupa Orlen wycenia należności w wartości godziwej powiększonej o koszty z tytułu prowizji i opłat, natomiast Grupa Lotos i Grupa PGNiG w wartości zafakturowanej czy nominalnej, która odpowiada wartości godziwej ze względu na to, że skutek dyskontowania jest nieistotny. Na dzień bilansowy wycena we wszystkich spółkach odbywa się według zamortyzowanego kosztu z uwzględnieniem odpisu z tytułu utraty wartości. Należy podkreślić, że wszystkie spółki dyskontują należności wtedy, gdy efekt dyskonta jest istotny. Analizując szczegółowość ujawnień należy zwrócić uwagę, że tylko w przypadku spółki PGNiG S.A. zostały podane i opisane metody tworzenia odpisów aktualizujących.

Badane podmioty wskazują także na istotne rodzaje ryzyka, na jakie są narażone, w tym zwracają uwagę na ryzyko związane z należnościami, czyli przede wszystkim ryzyko kredytowe, walutowe i stopy procentowej. Spółki prowadzą monitoring i ocenę standingu finansowego kontrahentów. Monitorują na bieżąco stan należności, zgodnie z ustalonymi wewnętrznymi procedurami. Przeprowadzają analizę wrażliwości na ryzyko walutowe i stóp procentowych. W ocenie Grup, w odniesieniu do należności handlowych, koncentracja ryzyka jest ograniczona, ze względu na zawieranie transakcji z dużą liczbą kontrahentów

Kluczową częścią przeprowadzonego badania była ocena wpływu przyjętych zasad wyceny należności i czynników kształtujących ich wartość na wynik finansowy za lata 2012 i 2013. Analizie zostały poddane kwoty utworzonych, rozwiązanych i wykorzystanych odpisów aktualizujących należności oraz kwoty odsetek i różnic kursowych i ich wpływ na wynik finansowy. Wyniki tej analizy prezentują tabele 3 i 4.

Tabela 3. Udział procentowy w wyniku finansowym odpisów aktualizujących wartość należności, odpisów wykorzystanych i rozwiązanych wybranych Grup Kapitałowych branży przemysłowej WIG30 za lata 2012 i 2013

Spółka	Zn/Sn*	Zn/Sn*	O**	O**	W***	W***	R****	R****
	[mln zł]	[mln zł]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]	[%]
	2012	2013	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Orlen	2345,0	176,0	21,96	282,39	2,52	22,73	2,94	22,73
Lotos	900,0	26,4	19,67	666,66	2,24	41,66	0,95	7,57
PGNiG	2242,0	1918,0	39,83	36,03	1,29	2,82	10,79	27,00

* Zn/Sn – zysk netto/strata netto (skorygowane o udziały niekontrolujące).

** O – udział procentowy odpisów aktualizujących wartość należności w wyniku finansowym.

*** W – udział procentowy odpisów aktualizujących wartość należności wykorzystanych w wyniku finansowym.

**** R – udział procentowy odpisów aktualizujących wartość należności rozwiązanych w wyniku finansowym.

Źródło: Na podstawie Skonsolidowanych sprawozdań finansowych Grup Kapitałowych Orlen, Lotos, PGNiG za rok 2012 i 2013 [www 1; www 3; www 4].

Tabela 4. Udział procentowy w wyniku finansowym przychodów z odsetek i różnic kursowych wybranych Grup Kapitałowych branży przemysłowej WIG30 za lata 2012 i 2013

Spółka	Zn/Sn*	Zn/Sn*	PFO	PFO	Rk	Rk
	[mln zł]	[mln zł]	[%]	[%]	[%]	[%]
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
Orlen	2 345,00	176,00	6,52	65,91	18,93	55,68
Lotos	900,00	26,40	1,00	22,73	6,41	4,17
PGNiG	2 242,00	1 918,00	1,92	3,02	–	–

* Zn/Sn – zysk netto / strata netto (skorygowane o udziały niekontrolujące).

** PFO – udział procentowy w wyniku finansowym odsetek od należności.

*** Rk – udział procentowy w wyniku finansowym różnic kursowych od należności.

Źródło: Na podstawie Skonsolidowanych sprawozdań finansowych Grup Kapitałowych Orlen, Lotos i PGNiG za lata 2012 i 2013 [www 1; www 3; www 4].

Analizując treść powyższych tabel można dojść do wniosku, że każdy z wymienionych instrumentów polityki bilansowej związany z wyceną należności wpływa na kształtowanie wyniku finansowego. Poziom wpływ uzależniony jest od wyboru rozwiązań w zakresie wyceny. Z danych zaprezentowanych w tabeli 2 wynika, że wszystkie badane spółki tworzyły odpisy aktualizujące wartość należności w badanym okresie, wykorzystywały je i rozwiązywały. Ich wartość była zróżnicowana. Najwyższe odpisy utworzyła i utrzymywała Grupa PGNiG. Udział odpisów aktualizujących wartość należności w należnościach netto jest zróżnicowany i mieści się w przedziale od 6%-18%.

Tworzone w spółkach odpisy aktualizujące należności, naliczone odsetki czy powstałe różnice kursowe niewątpliwie miały wpływ na kształtowanie wyniku finansowego, czego dowodem są zaprezentowane w tabeli 3 i 4 wyniki odzwierciedlające udział wymienionych czynników w wyniku netto badanych spółek.

Podsumowanie

Należności należą do grupy aktywów, która jest powiązana z wynikiem finansowym, dlatego sposób ich wyceny wpływa na jego wartość. Wycena należności uzależniona jest od zastosowanego prawa bilansowego (ustawy o rachunkowości czy MSSF), ale także od przyjętych szczegółowych zasad postępowania przy ustalaniu ich wartości, szczególnie w zakresie tworzenia odpisów aktualizujących, naliczaniu odsetek oraz innych kategorii o charakterze wynikowym.

Możliwość wyboru szczegółowych metod i zasad szacowania należności pozwala podmiotom gospodarczym na kształtowanie wyniku finansowego. Największy wpływ na kształtowanie wyniku finansowego mają odpisy aktualizujące wartość należności. Konieczność ich tworzenia wynika zarówno z przepisów rachunkowości, jak i zasady ostrożności.

Na podstawie analizy skonsolidowanych sprawozdań finansowych oraz na podstawie analizy not objaśniających do sprawozdań finansowych Grup Kapitałowych Orlen, Lotos i PGNiG można sformułować następujące wnioski:

1. Wszystkie badane spółki po początkowym ujęciu wyceniają należności według zamortyzowanego kosztu z zastosowaniem metody efektywnej stopy procentowej. Spółki nie dyskontują należności, których termin płatności jest krótszy niż 12 miesięcy lub efekt dyskontowania jest nieistotny.
2. Spółki aktualizują wartość należności poprzez dokonanie odpisu aktualizującego, uwzględniając stopień prawdopodobieństwa ich zapłaty.
3. Wszystkie spółki ujawniają w wyniku finansowym odsetki od należności i różnice kursowe dotyczące należności (informacje pochodzą z not).
4. Udział procentowy odpisów aktualizujących wartość należności, odsetek i różnic kursowych w wyniku finansowym był znaczący i bardzo zróżnicowany w roku 2013 w stosunku do roku 2012. W spółce Lotos i Orlen wynikało to ze znacznego spadku wyniku finansowego, nie zaś ze zmian w odpisach aktualizujących czy wielkości odsetek i różnic kursowych.
5. We wszystkich spółkach odpisy aktualizujące wartość należności były wykorzystywane i rozwiązywane.

Literatura

- Bareja K. (2011), *Wpływ zasad wyceny aktywów na wynik finansowy* [w:] *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Hołda A. (2013), *MSR/MSSF w polskiej praktyce gospodarczej*, C.H. Beck, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej* (2014), SKwP, Warszawa.
- Piosik A., red. (2013), *Kształtowanie zysków podmiotów sprawozdawczych w Polsce. MSR/MSSF a ustawa o rachunkowości*, C.H. Beck, Warszawa.
- Poniatowska L. (2011), *Rozrachunki wynikające z działalności operacyjnej* [w:] J. Pfaff, Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Poniatowska L. (2013), *Wpływ wyceny bilansowej na definiowanie i pomiar wyniku finansowego*, Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów. Zeszyt Naukowy, nr 130, Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.
- Szychta A. (2010), *Pomiar i prezentowanie wyniku całościowego spółki kapitałowej w sprawozdaniu finansowym*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, t. 59 (115).
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, Dz.U. 2013, poz. 330 z późn. zm.
- Wszelaki A. (2013), *Należności i zobowiązania* [w:] H. Buk (red.), *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Część I*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.
- [www 1] inwestor.lotos.pl/193/raporty_i_dane/raporty_roczne (dostęp: 15.04.2014).
- [www 2] www.gpw.pl/wig30 (dostęp: 15.04.2014).
- [www 3] www.pgnig.pl/pgnig/ri/838/ (dostęp: 15.04.2014).
- [www 4] www.raportroczny.orn.pl/ (dostęp: 15.04.2014).

THE VALUATION OF RECEIVABLES AND THE SHAPING OF THE FINANCIAL RESULT FOR EXAMPLE OF WIG30 COMPANIES IN THE INDUSTRIAL SECTOR

Summary: The article deals with the issue of valuation of receivables in terms of the shaping of the financial result. The aim of the article is to present the possibility of using the valuation of receivables as instrument of accounting policy shaping the financial result. Set out in the Accounting Act and International Financial Reporting Standards principles of valuation of receivables create possibilities for use their as an instrument of its creation financial result. It is concerned mainly with balance sheet valuation and creation allowances for revaluation of receivables. The methods of critical analysis of literature, accounting standards and case study were used to prepare this article.

Keywords: receivables, valuation, financial result.